

IVAN KRASTEV

Tre versjoner av Europa faller samtidig

EUROPA ETTER 1945. EUROPA ETTER 1968. EUROPA ETTER 1989.
TRE VERSJONER AV EUROPA SOM IKKE LENGER GIR NOEN MENING.

STÅR EUROPA FOR FALL? Mye tyder på det. Fra den konstante krannglingen om NATO-bidrag til stadig nye provisoriske avtaler om kontroll av flyktningstrømmer, og ikke minst de økende autoritære tendensene i Øst-Europa.

Riktignok har Europa falt gjentatte ganger i løpet av de siste 70 årene, og disse fallene har alt i alt lagt grunnlaget for Europas fremgang. Men i dag forholder det seg annerledes. Den støyen vi hører i dag, er ingen invitasjon til å falle oppover enda en gang. Det er lyden av et Europa som holder på å falle fullstendig fra hverandre.

Tre forskjellige versjoner av Europa utgjør til sammen det Europa vi kjenner i dag: Etterkrigstidens Europa etter 1945, menneskerettighetenes Europa etter 1968 og det forente Europa som oppstod etter den kalde krigens slutt. Nå vakler alle disse tre versjonene av Europa.

Etterkrigstidens Europa er grunnlaget for det europeiske prosjektet. Et Europa som husker grusomhetene og ødeleggelsene under andre verdenskrig. Et Europa som levde i frykt for og var fast bestemt på å unngå den neste krigen – atomkrigen – som ville bli den aller siste krigen. De blinde flekkene i etterkrigstidens Europas ble først avslørt på 1990-tallet, da Jugoslavia sank ned i kaos, til tross for den utbredte troen på at en stor krig ikke lenger ville være mulig på det europeiske kontinentet.

Etterkrigstidens Europa står i dag for fall, fordi andre verdenskrig er gammel historie for de yngre generasjonene. Francis Fukuyama fikk rett: Vi befinner oss ved historiens slutt når fortiden ikke lenger betyr noe for nåtiden. I beste fall har Europas yngre generasjoner tatt historiens erfaringer passivt inn over seg, uten evne

til selv å tenke historisk. I internettets tidsalder har dessuten staten mistet monopolet på oppdragelse av innbyggerne. Et av paradoksene i den kommunikasjonsteknologiske revolusjonen er at selv om de yngre kommuniserer mye mer intensivt enn noen generasjon før dem, snakker de først og fremst med jevnaldrende. Den konstante chattingen bidrar lite til å overføre erfaring fra tidligere generasjoner.

Også to andre faktorer i dagens Europa svekker kraften i minnene fra andre verdenskrig. Den første: Generasjonen av overlevende er borte. Den andre: For de fleste flyktninger og innvandrere som kommer til europeiske samfunn fra andre kontinenter, er ikke andre verdenskrig «deres» krig. Når syriske flyktninger hører ordet «krig», tenker de på hvordan Aleppo falt i grus, ikke på ødeleggelsen av Warszawa eller Dresden.

Etterkrigstidens Europa forsvinner også fordi de fleste europeere fortsatt tar freden for gitt, samtidig som verden blir et farligere sted og man ikke lenger kan stole på at USA har noen interesse av å beskytte Europa. Når Brussel insisterer på at myk makt er det viktigste og militær makt overflødig, høres det stadig mindre troverdig ut. Dermed har etterkrigstidens tenkemåte i Europa gått fra å være en fordel til å bli en svakhet. Etterkrigstidens Europa er ikke lenger en fredsmakt, men et Europa som ikke er i stand til å forsvare seg selv. (Å innse denne nye virkeligheten blir særlig smertefullt for Tyskland.)

Europa bør investere i militær kapasitet og ikke lenger ta amerikanske sikkerhetsgarantier for gitt.

Europa post-1989 har falt fordi østeuropeerne ikke lenger vil etterlikne Vesten og dømmes av Vesten, men i stedet bygge opp sin egen modell.

Men også et annet Europa står for fall: Europa som prosjekt i kjølvannet av 1968 – et Europa av menneskerettigheter, og særlig minoritetsrettigheter. Den kraftige virkningen 1968 fikk på europeisk tenkning kommer til uttrykk i den gjengse konklusjonen etter alle urolighetene og revolusjonene det året: at staten kan være forsvarer for, men også en trussel mot sine egne innbyggere. Sekstiåttergenerasjonens fremste fortjeneste er å ha lært europeerne å se staten fra de mest utsatte gruppens ståsted. Denne revolusjonerende ven-

dingen i europeernes oppfatning av verden og sin egen rolle i den var et resultat av dekoloniseringsprosessen, men også av den globale utbredelsen av demokratiske verdier. Skulle man velge ett ord som beskriver Europa etter 1968, er det inklusjon.

Men i dag står også 1968-Europa for fall. De dramatiske demografiske og sosiale forandringene som har skjedd i de europeiske samfunnene de siste tiårene, har truet majoritetene: de som har alt og derfor frykter alt, og som har størst makt i europeisk politikk. De truede majoritetene er nå oppriktig redde for å bli taperne i globaliseringen, og særlig for å bli taperne i de stadig større menneskeforflytningene som finner sted. Politisk er de truede majoritetene preget av at når de stemmer, forestiller de seg en fremtid der de selv vil være en minoritetsgruppe i sitt eget land, der deres egen kultur og livsstil vil stå i fare. Det vil være en stor politisk feil av det politiske establishment å se bort fra eller latterliggjøre denne frykten. I et demokrati er folks oppfatninger den virkeligheten som for alvor teller.

MANGE AV DE POLITISKE bevegelsene som vinner popularitet i dag, kjemper for majoritetenes rettigheter, og særlig deres kulturelle rettigheter. Dette er majoriteter som insisterer på sin rett til å bestemme hvem som skal tilhøre det politiske fellesskapet og til å beskytte sin egen majoritetskultur. Flyktningkrisen i 2015 var et vendepunkt for hvordan den europeiske offentligheten oppfattet globaliseringen. Den

markerte slutten på 1968-Europa, og viste samtidig at ideen om et 1989-Europa stod på vaklende grunn, ettersom den brede samstemmigheten nå var i ferd med å falle bort. Det er symptomatisk at mens spørreundersøkelser viser at Europas yngre generasjoner er langt mer tolerante enn foreldregenerasjonen når det gjelder rettigheter for seksuelle minoriteter, er det ingen tydelig forskjell mellom hvordan de ulike generasjonene oppfatter ikke-europeiske innvandrere som en trussel.

FLYKTNINGKRISEN VAR EUROPAS II. september. På samme måte som II. september endret måten amerikanerne så verden på, har flyktningkrisen tvunget europeerne til å stille noen grunnleggende spørsmål ved sine oppfatninger av globaliseringen.

Flyktningkrisen skapte dessuten tvil om realiteten i forestillingen om det gjenforente Europa etter 1989. Ikke bare fordi Øst- og Vest-Europa inntok svært ulike standpunkter om hvor mye man er forpliktet til å hjelpe andre i sammenheng med flyktningkrisen, men også fordi den avslørte at Europa består av to deler som er svært ulike når det gjelder etnisk og kulturelt mangfold og innvandringsproblemer.

Det er historiens ironi at Sentral- og Øst-Europa, i begynnelsen 1900-tallet den mest mangfoldige delen av kontinentet, nå er ekstremt etnisk homogent. I dag er Vest-Europa opptatt av hvordan man skal integrere det økende antallet tilflyttere, mange av dem fra samfunn med en svært annerledes kultur, mens Sentral-Europa sliter med at unge mennesker forlater landene for å leve i Vesten. Mens vest kjemper for å takle mangfoldet, kjemper øst mot avfolkning. Noen tall hjelper med å forstå omfanget av problemet: I perioden 1989–2017 mistet Latvia 27 prosent av innbyggerne, Litauen 23 prosent og Bulgaria 21 prosent. Kombinasjonen av en aldrende befolkning, lave fødselsrater og en endeløs utvandring er den faktiske årsaken til en demografisk panikk i Sentral- og Øst-Europa, selv om den finner sitt politiske uttrykk i hysteri mot flyktninger, som

I perioden 1989–2017 mistet Latvia 27 prosent av innbyggerne, Litauen 23 prosent og Bulgaria 21 prosent.

knappt er å finne i hele regionen. Faktisk dro flere østeuropeere til Vest-Europa som følge av finanskrisen i 2008 enn det har ankommet flyktninger fra krigen i Syria.

TIL SYVENDE OG sist er det ikke uenighet om innvandring som ligger til grunn for illiberalitetens fremmarsj i Sentral-Europa, men avvisningen av det jeg vil kalle etterlikningsimperativet.

I de to tiårene etter 1989 kan den politiske filosofien i det postkommunistiske Sentral- og Øst-Europa oppsummeres i et enkelt imperativ: Imiter Vesten! Denne prosessen fikk ulike navn – demokratisering, liberalisering, utvidelse, tilnærming, integrasjon, europeisering – men målet for reformatorene etter kommunismen var enkelt: De ønsket at landene skulle bli som Vesten. Det betød blant annet å importere liberaldemokratiske institusjoner, innføre vestlige politiske og økonomiske løsninger og gi offentlig tilslutning til vestlige verdier. Etterlikning var allment akseptert som den raskeste veien til frihet og velstand.

Europa var ikke lenger delt mellom kommunister og demokrater. Det var delt mellom de som etterliknet og de som ble etterliknet. Men å innføre økonomiske og politiske reformer ved å etterlikne en utenlandsk modell har flere moralske og psykologiske ulemper enn mange forventet. Imitatorene føler utilstrekkelighet, underlegenhet, avhengighet, identitetstap og ufrivillig uoppriktighet. Imitatorer er ikke lykkelige. De eier ikke sin egen suksess – bare sine feil.

DET FØRSTE EUROPA, etterkrigstidens Europa, har falt fordi minnet om krigen svinner hen og fordi det har skapt et Europa som ikke kan forsvare seg selv. Det andre Europa, som fulgte etter 1968, har falt fordi det var et Europa av minoriteter; det strever fortsatt med å imøtekomme majoritetenes krav om vern av sine kulturelle rettigheter, uten å gjøre demokratiet til et verktøy for ekskludering. Europa post-1989 har falt fordi østeuropeerne ikke lenger vil etterlikne Vesten og dømmes av Vesten, men i stedet bygge opp sin egen modell.

Men betyr Europas mange fall at Europa ugjenkallelig faller fra hverandre? Vi har ingen grunn til fatalisme. De betyr heller at Europa bør investere i militær kapasitet og ikke lenger

ta amerikanske sikkerhetsgarantier for gitt. Og de betyr at slik de liberale demokratiene i Europa på 1970- og 1980-tallet lyktes med å avradikalisere det ytre venstre og integrere noen av de legitime kravene deres i den konvensjonelle politikken, bør de nå gjøre med det ytre høyre. Folk som skremmes av enkelte av de radikale ideene fra det ytre høyre i dag, bør huske at mange moderate politikere på 1970-tallet anså venstreorienterte anti-establishment-politikere i Tyskland, blant andre den senere utenriksministeren Joschka Fischer, som en trussel mot den kapitalistiske og demokratiske orden i Vesten. Og når det gjelder forholdet mellom Vest- og Øst-Europa er utfordringen å finne en måte å kritisere den autoritære vendingen i øst på uten å insistere på at å etterlikne Vesten er den eneste veien til demokrati. Og uten å tviholde på den naive troen på at demokratisk engasjement kan kjøpes med strukturfond fra Brussel.

FOR 70 ÅR siden klarte Europa på mirakuløst vis å gjøre ødeleggelsene under andre verdenskrig til grunnlaget for et fredsprosjekt. Europa klarte å forvandle sinnet mot det bestående i 1968 til politisk fremskritt. Og på mindre enn to tiår lyktes det å bli et forent Europa etter 50 års adskillelse under den kalde krigen. Etter å ha forvandlet så mange fiaskoer til fremgang, er det godt håp om at Europa vil klare det samme mirakelet på nytt i dag. ■

Oversatt fra engelsk av [Snorre Fjeldstad](#)

Vagant setter Skandinavia i kontakt med europeisk idédebatt gjennom oversettelser og kommentarer under vignetten *Vagant Europa*. Følg med på www.vagant.no.

De blinde flekkene i etterkrigstidens Europas ble først avslørt på 1990-tallet, da Jugoslavia sank ned i kaos.

